

Çeviri:

OKULLARIMIZDA TARİH DERSLERİNİN TARİHİ*

Hans EBELING

Türkçeye Çeviren: Şükrü BİLİCİ**

Monarşi Döneminde tarih Dersleri 1763-1918)

Tarih dersleri, ilkokullarımızda (Volksschule¹) 200 yıldır verilmektedir. Prusya devletinin ilkokullarında, 1763 yılında “toplumun mutluluğuna ilişkin konuların bilgisi olarak tarih” öğrenim alanı olarak tanındı. Bu öğretim alanı, Coğrafya ve Doğa Bilgisi dışında fen bilimleri olarak adlandırılan alanı da içeriyordu. Tarih dersi başlangıçta aydınlanmanın çocuğu gibi görülüyordu. Ama 1789 yılında meydana gelen Fransız Devriminin büyük etkisi neticesinde sıradan insanın etki altına alınması, tarih dersinin yalnızca vatanseverlik tarihi ve onun hükümdarları ile sınırlama, sevgi ve bağlılık kavramları dışında hiçbir amacı uyandırmama, o zamanın koşullarında gerçekten benimsenmesi gereken seçenek olarak görünüyordu.

Restorasyon döneminde, özellikle 1848’den itibaren bu durum daha güçlü bir şekilde vurgulanmaya başlandı. Prusya ilkokullarında kabul edilen “1854 Ferdinand

* Ebeling, H. (1965). *Zur didaktik und methodik eines kind-, sach- und zeitgemässen geschichtsunterrichts*. Hannover: Hermann Schroedel Verlag, s. 19-40.

** Arş. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi, E-posta: s.bilici@alparslan.edu.tr

¹ Ç.N. “Volksschule” kelime anlamı olarak “Halk Okulu” anlamına gelmektedir. Zira “Volk” halk demektir. “Volksschule” Alman eğitim sisteminde önemli bir yere sahip olmuştur. İlkokul manasına da gelmekle birlikte zaman zaman ortaokulu da kapsayan bir okul türü olmuştur. Günümüz almancasında “Grundschule” Türkçedeki ilkokul kelimesinin tam anlamını karşılamaktadır. Nitekim günümüz Alman Eğitim Sisteminde ilkokullara “Grundschule” adı verilmektedir. “Grund” kelimesi “temel”, “esas” anlamına gelmektedir.

Stiehl² Yönetmeliği ”ne göre; “Öğrencilerin kalbini ve bilincini kralın aşkıyla doldurmak, ülkenin kanunlarına ve düzenine karşı saygı göstermesini sağlamak için öğretmenin ihtiyaç duyduğu şey, sadece tarihi hikâyeler anlatma ve şarkılar söyletmektir. Konuların derinlemesine işlenmesine pek de gerek yoktur.” “İlkokul çocuklarının zihin eğitimi” her şeyin önünde gelir. Tarih derslerinin temellerini ise “okuma kitabı” ve “vatanseverlik şiirlerinin en iyi ürünleri” oluşturur.

Bismarck Krallığında tarih dersleri, belli bir özerkliğe sahipti ve gerçek bilim alanları içerisindeki yerini kalıcı olarak korumaktaydı. Dersin konusunun, Almanya tarihi ve vatanseverliğin dışında, “Almanya ülkesinin” eski tarihi ve kültür tarihinin önemli bakış açısının, “somut ve özgür” bir biçimde çocukların seviyesine uygun olarak sunulması gerekir.³ Bu durum, gerçekten liberalliği ve dünyaya açık olmayı çağırıyordu. Ama Kayser İmparatorluğunun iç politika tartışmalarının akışı içinde çıkarılan “sosyalist kanunların” ekinde genç Kayser II. Wilhelm, 1 Mayıs 1889 “en üst kararname”sinde şu ifadeleri kullanıyordu:

Her seferinde sosyal demokrat safsatalarının ve çirkinliklerinin giderek artan bir ölçüde ortaya atılan bilgilere kayıtsız kalamam. Okul, doğrunun, gerçeğin ve dünyada var olan bilginin elde edilmesi için en üstün çabanın verildiği yerdir. Okul, sosyal demokrasi öğretiminin sadece tanrının emirleri ve Hristiyanlığın ahlak öğretimine itiraz etmek olmadığını aynı zamanda hakikatte uygulanamaz olduğunu ve sonuç olarak herkese eşit şekilde zararlı olduğu inancını gençlere kazandırmak zorundadır. Okul, ders konuları içerisinde yeni ve yakın çağa şimdiye değin olduğundan daha fazla değinmeli, devlet, gücü vasıtasıyla vatandaşlarının, ailelerini, özgürlüklerini ve haklarını destekleyebileceğini kanıtlamalıdır. Prusya krallarının nasıl bir çaba sarf ettiği, çalışanların yaşam koşullarındaki iyileştirmeleri artırması, büyük Frederik’in yasal reformlarından ve köleliğin kaldırılmasından günümüze kadar meydana gelen gelişim hakkında gençlerde bir bilinç uyandırmalıdır. Ayrıca okul, istatistiki gerçekler aracılığıyla, bu yüzyıl içerisinde işçi sınıfının ücret ve hayat standartlarının monarşizmin desteğiyle nasıl esaslı ve kararlı bir şekilde iyileştirildiğini ortaya koymalıdır.

² Anton Wilhelm Ferdinand Stiehl, Prusya Kültür Bakanlığında görev yapmıştır. 1854 yılında kendi adıyla anılan bir yönetmelik çıkarmıştır. Yönetmelik ilkokullardaki tarih dersleri ile ilgilidir.

³ Prusya kültür bakanlığı genel hükümleri, Falk 1872.

Bu çizgi 1908 tarihli yönergede daha da belirgin bir hale getirildi: okulda tarih eğitimi sadece devletin dış gücünün gelişimini ortaya koymamalıdır. Aynı zamanda ülkenin iç gelişmeleri ve halkın mutluluğu ile ilgili alınacak tedbirleri de yeterli derecede dikkate almalıdır.

Özet olarak başlangıcından itibaren tarih dersi – diğer bölümlerden daha fazla – siyaset ve pedagoji arasındaki gerilimin ortasında yer almıştır. Tarih dersinin hedefi, tanrıya olan korkusu ve hanedana karşı sevgisiyle, görevlerini yapan sadık tebaanın çocuklarını eğitmektir. Böylece tarih, özellikle karakter eğitiminin bir aracı olarak eğitim bilimi dalında faaliyet göstermekteydi.⁴

Weimar Cumhuriyeti Döneminde Tarih Dersleri (1918-1933)

Almanya’da monarşinin devrilmesi ile birlikte tarih dersi yeni bir çehre kazandı. Öncelikle 1922 yılında yayınlanan “Yönetmeliğin” uygulanması noktasında öğretmenlerin de bizzat katkıları olmuştur. Hedef artık tebaanın eğitilmesi değil, aksine cumhuriyetçi vatandaşların eğitilmesiydi. “Bellek, akıl ve kalp” (bu sıralamaya dikkat edilirdi!) hakkında konuşmanın gerekli olduğuna inanılıyordu. Tarih eğitiminin bilimsel yönüne ağırlık verilmesi neticesinde, tarih dersinin öğrenciler tarafından yorumlanması ve öğrencilerin eğitimi için değerlendirilmesi gereken “kaynaklar” ilkökul derslerinde kullanılmıştır.

İçeriğinde her şeyden önce kültür ve evrensel tarih konularının ayrıntılı olarak ele alındığı tarih dersinin yanında, ahlaki eğitim, vatandaşlık bilinci ve mesleki yeterliliğin desteklendiği, tamamıyla yeni bir bilim dalı olarak “vatandaşlık bilgisi” oluşturuldu. Genel kültür optimizmi (genel ve üstün halk eğitimi ile uğraşma) ve genç demokrasinin zarif hoşgörüsünün sahip olduğu bilinç düzeyi, tam akademik eğitim, dersin bilimselliği ve toplumsal değerlerle uğraşmaları akabinde ilkökul öğretmenlerine yeni bir özgüven geldi. Bunun yanında, kapsayıcı pedagojik reform hareketinin idealist açıdan gelişimi günümüz okul hayatının temel esaslarını ortaya koydu.

Weimar Cumhuriyeti öğretmenleri, on yıl boyunca tarih dersinin bu yeni yapısını şekillendirmeye çalıştılar. Öğretmenlerin çabalarının özeti olarak: 1919’dan 1933 yılına kadar olan dönemde de tarih dersinin sahip olduğu siyasi hedef, özellikle vatandaşlık bilgisi yan alanı tarafından tamamlanmakta ve vurgulanmaktaydı. Ama söz

⁴ Karşılaştırınız. Ernst Weyman “ Alman Özeleştirisi”, E.Klett Yayınları Stuttgart 1961

konusu vatandaşlık bilgisi kurumlar hakkında biçimsel bilgilerin ve demokrasinin fonksiyonlarının aktarılmasından öteye gidememiştir. Onun rasyonel niteliği, kısmen bilinçsizlere, kısmen çok bilinçlilere, günümüze kadar ki radikal anlayışa sahip geleneklere, hanedan tarafından kabul edilen tarihe ve toplumsal düşünceye karşı bir rekabet içerisindeydi. Buna ek olarak virüsler ve dünya savaşı felaketinde oluşan olağanüstü durumlar, dünyanın temelini sarsan politik radikalizme sağdan ve soldan karşı duruşlara kadar birçok gelişme bu devrin kapanmasına yol açtı.

Monarşist dönemde nispeten somut, temel (“simpl”) ve epik-duygusal, yani bir anlamda “bütünsellik” yönteminin izlenmesi yoluyla tarih dersinin bilimselleştirilmesine yönelik yeni çalışmalar konu planlamasının gereğinden çok daha fazla güçlenmesine sebep oldu. Bu esasen tekrar sistematik ve soyut kavram dilinin egemen olmasına, daha üst kademe okullarda taklit öğretim yöntemlerinin kullanılmasına sebep olmuştur. Bu durum için belirleyici olan, tarih dersinde normal sürecin açıklanmasıdır. Hans Reins “pedagoji kılavuzu kitabında” o zaman bu durumu şöyle anlatmaktadır:

Öğretmen kitaptan bir bölümü öğrenciye okutturur, bunun akabinde kitabın içeriğinden çok fazla uzaklaşmadan konuyu biraz ayrıntılı bir duvar haritası yardımıyla anlatır, konuya ilişkin sorunlar hakkında, hangi anlayışın kabul gördüğü ve hangi anlayışın kontrolünde olduğunu basit bir şekilde ortaya koyar. Bu aşamadan sonra, bu durum ya din eğitimi açısından sorgulanır ya da ya da üzerinde değişiklik gerçekleşir. Ancak bir veya birkaç öğrenciye anlattırılan her konu bu tekniğe uygun değildir. Ev ödevi olarak parçanın bir kez daha okunması istenir. Bir sonraki ders konusunun ne olduğu belirtilir. Bu şekilde bir parça bitirildikten sonra, öğretmen diğer parçaya geçer.

Buna karşın, elbette büyük pedagojik reform hareketinin, tarih dersinin yapılandırılması için bazı yeni ve canlı uygulamalara ihtiyacı vardı. Kaynak çalışmalarına ek olarak, her şeyden önce çok güzel neşeli hikâyeler (Burada özellikle Fr. Walburg’un kapsamlı Bremer yapıtı “Hikâyelerde Tarih” belirtilebilir) yanında yaşam dolu ve sanatsal olarak iyi tasarlanmış manzara resimlerini öğretmenlere sunuyordu.

Nazi Almanya’sında Tarih Dersleri (1933-1945)

Gerçekten çocukların seviyesine uygun ve ilkokullarımızda tarih dersinde objektif olarak iyi temellendirilmiş bir uygulamayı açıklığa kavuşturmadan önce, Cumhuriyetin ve Almanya’daki güç sahiplerinin devrilmesiyle, Adolf Hitler ve onun NSDAP partisi tarafından gelişime bir set çekildi. Nasyonal sosyalist rejimi, tarih

dersini tamamıyla kendi politik anlayışı için kullandı; tarih dersi, “gençlerin mutluluğunu, halkı ve ülkesi için fedakârlığa hazır olmasını” sağlamak açısından en öncelikli eğitim alanı oldu. Liderin “Führer” gördüğü ve “Benim Kavgam” kitabının birçok yerinde değişik sözlerle anlattığı gibi: “Eğitim ve öğretim, tamamıyla genç Alman yurttaşlarını kesinlikle başkalarına karşı üstün olduğu inancı ile donatmalıdır” Hitlerin ihtiyaç duyduğu gençler şöyle görünmeliydiler: “Kaba kuvvet kullanan, sert, korkusuz, acımasız genç istiyorum... Onlarda hiçbir zayıflık ve merhamet olamaz. Özgür ve yırtıcı hayvan gibi gözlerinden şimşekler çakmalıdır. Ben entelektüel eğitim istemiyorum. Bilgiyle gençlerin neşesi kaçır”.

Ayrıca tarih dersinde şu dile getiriliyor: Temel değer, büyük gelişim çizgisinin tanınmasında yatmaktadır. İnsan, tarihi, sadece bilmek ve ne olduğunu anlamak için öğrenmez aksine tarihten geleceği için öğretmeni olmasını ister ve kendi ulusunun varlığını korumasını öğrenir. Hedefi budur. Bu doğrultuda tarih onun için sadece bir araçtır.

“Alman halkı, gençliğinden itibaren ulusunun mutlak olarak tanınan her hakkını öğrenir ve çocukların kalpleri küfürlerle kirletilmez. Objektiflik...”

“Halk devletinin tüm eğitim ve öğretim çalışması, en yüksek noktada yer almalıdır ki, bu şekilde ırk anlayışı ve ırk duygusu, içgüdüsel ve entelektüel açıdan, bizim emanetçimiz olan gençlerin kalbini ve beynini yaksın. Oğlanlar ve kızlara, ihtiyaç duydukları en son bilgi verilmedikçe ve saf kanlılık anlayışı onlar tarafından kavranmadıkça okul terk edilmemelidir”.

“Halk devleti, gençleri uygun bir eğitimden geçirerek, zamanı geldiğinde son ve önemli kararları alarak, yerküre üzerinde soyunu muhafaza etmeyi sağlamaya çalışmalıdır.”

Savaşın başlamasıyla birlikte bu akıl yürütme faaliyetine tarih dersi için özel bir amaç doğrultusunda tekrarlanmaya devam edildi; Onlara göre, “Bütün tarih dersinin içeriği, Germen – Alman izleriyle, kahramanlık ruhu ve liderlik düşüncesiyle doldurulmalıydı.”

Bu hedefle birlikte can alıcı olan şey, okullar ve tarih dersinin kesinlikle basit görülmesi, bazen de Alman insanının genel eğitiminde yeterli saygıyı bulamaması yanında ihmal edilen bir bölüm olmasıydı:

“Bu gençler, Alman olarak düşünmekten ve davranmaktan başka bir şey öğrenmiyorlar! Bu oğlanlar on yaşında iken kuruluşumuza geldiklerinde orada genellikle ilk olarak temiz bir hava alırlar ve o havayı hissederler. Daha sonra onlar dördüncü yıldan itibaren, “Genç halk tabakasından” (Jungvolk), “Hitler gençliği tabakasına” (Hitlerjugend) terfi ederler. Orada onları tekrar dört yıl tutuyoruz. Sonrasında onları, bizim eski sınıfların ve sivil eğitimcilerin ellerine bırakmıyoruz. Aksine daha sonra onları direk olarak partiye, çalışma cephesine, SA⁵'ya, SS⁶'e, NSKK⁷'ya veya diğer birimlere alıyoruz. Eğer onlar orada bir buçuk, iki yıl kalmalarına rağmen tam bir nasyonal sosyalist anlayışa sahip olamazlarsa (gülüşmeler), o zaman onlar “hizmet çalışmasına” katılırlar. Orada tekrar altı yedi ay mükemmelleştirilir. Her şey bir sembolde, alman küreğinde (alkışlar). Altı ya da yedi aydan sonra sınıf bilinci ve sosyal sınıf kibri varsa ya da orada hala bulunması gerekiyorsa, askerlik hizmetine tabi tutularak bu iki yıllık süre içerisinde diğer tedavileri yapılır. (alkışlar). Onlar iki üç veya dört yıl sonra geri geldiklerinde biz onları hiçbir şekilde yeniden suç işlememeleri için hemen tekrar SA, SS vb. alırız. Ve onlar tüm hayatları boyunca özgür olmazlar...”

(Adolf Hitler am 4.12.1938 Reichenberger Hitler gençliği huzurunda)

Nasyonal sosyalist tarih anlayışını onun temel eğilimlerinde şöyle özetleyebiliriz:

- Tarihsel yaşamın ve algının, insan bilimleri alanında, doğa bilimleri ilkelerinin basit ve kabul edilemez aktarımına dayanmaktadır. Bu anlayış aşağıdaki hususlar ile karakterize ediliyor:
- Biyoloji teorileri vasıtasıyla, bütün insani yaşam tasavvurlarının özellikle ırk şartına bağlanması;
- Kuzey kanının üstün değerde olduğunu iddia eden hipotezlerle, ari ırk kavramının kurgusunu ortadan kaldırmaya çalışma;
- Politik üstünlüğün verdiği güçle, özellikle benimsenen militarist – kahramanlık eğilimli dış politika;
- Alman merkezli bir bakış açısıyla sınırlanmasıyla birlikte, büyük tehlike içeren izolasyon ve özgüven getiren uluslar üstü olma fikrine sahip olma;

⁵ Ç.N. Sturmabteilung: Hücum birimi. Hitler zamanında oluşturulmuş olan birimlerden biridir.

⁶ Ç.N. Schutzstaffel: Destek Bölüğü. Hitler zamanında oluşturulmuştur.

⁷ Ç.N. Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps: nasyonal sosyalist motor gücü anlamına gelmektedir. Hitler zamanında oluşturulmuş bir birim ve kavramdır.

- Hayat anlayışından hümanizmin çıkarılmasıyla, etik ilkelere yüz çevirme ve katı kolektif güç uğraşlarını içgüdüsel açıdan temellendirme;
- Tarihi düşüncelerin bilinçli olarak mitleştirilmesiyle, bütün objektif hakikat arayışlarının terkedilmesi.
- Saygısızca ve amacı doğrultusunda resmi olarak düzenlenen Alman insanının ideolojisi propagandasının yapılması, o zamana kadar engellenemeyen, uğursuz tarih öğretimini daha güçlü bir hale getirdi.

Sovyetler Tarafından İşgal Edilen Almanya Topraklarında Tarih Dersleri

Batı Almanya'mızda 1945 tarihinden itibaren tarih derslerinin gelişimini bir bölüm halinde anlatmadan önce, okuyucunun ilgisinin, Almanya'nın Sovyetler tarafından işgal edilen bölgesinde tarih dersinin yapılandırılmasına yöneltmesi önemli olacaktır. Tam bir bozgunluk şokuyla, Sovyet Rusya birlikleri ve komünist sendikacılar tarafından gücün ele geçirilmesi ile buradaki komünistler tarafından nasyonal sosyalist tarih ideolojisi ipoteği kaldırıldı.

Tarih dersi yeniden okuldaki başlıca politik - dünya görüşünü işleyen eğitim alanı oldu. Bu ders hedefi, Marksist – Leninist partiyle, işçi sınıfının bilincini geliştirerek devrimi gerçekleştirip kapitalist düzeni devirmek ve bunun sonucunda komünist yönetime geçmeyi sağlamaya çalışmaktır.⁸ Aynı şekilde 1951'de Sovyet bölgesi okulları için kabul edilen eğitim planı da bu doğrultudadır.⁹

Tarih dersinin ilk hedefi “demokratik yurtseverlik eğitimi” vermektir. Demokratik yurtseverlik, kendi halkını sevmektir. Kendi halkının başarısından gurur duymaktır. Bütün insanlığın gelişimine hizmet etti ve ediyor. Demokratik yurtseverlik, aynı zamanda bütün gerici gelenekleri aşağılama ve onlardan nefret etmektir. Ayrıca kendi halkının enerjisini, nefretini ve savaşçılığını düşmana karşı ortaya koyar. Demokratik yurtseverlik, bütün barışsever halklarla dostluk kurmaktır. Her şeyden önce Sovyetler Birliği halklarının yanında anayurtta barışın tesis edilmesine hazır olma ve savaş sırasında barışa karşı olan bütün düşmanlara ve onların ilerlemelerine karşı aktif olarak yer almaktır.

⁸ W. Dorst, demokratik alman okullarında eğitim, öğretim ve ders, VEB Verlag hal ve bilgi, Berlin 1953, S.103

⁹ İlkokullar için öğretim planı 1, -8, sınıf, VEB Verlag halk ve bilgi, Berlin, S. 4/5

Marksist ideolojinin öğretim planında çok boyutlu olarak kabul ettiği, yapı, fikir içeriği, ideolojik yaklaşım, seçme, sınıflandırma ve konuların düzenlenmesinin yanında doğaya dair ve toplumun ele aldığı bütün olayların materyalist açıklamasını Werner Dorst'un (o zaman eğitim, öğretim ve ders merkez enstitüsü müdürüdür) köklü eserinden alıntılarla açıklamak istiyorlar:

“Alman gencinin eğitimi, ilkel ve kararlı ve bir yandaşlık için, çalışan insanlara karşı sınırsız bir sevgi eğitimine sahip olması, Sovyetler birliği halklarına ve dünyadaki tüm barışsever insanlara karşı sevgi göstermesi, dostluk içerisinde olması, insanlığa, halklara ve insan kişiliğine zarar verenlere karşı sınırsız nefret göstermesini amaçlayan eğitimidir...”

Yandaşlığın temel prensibi, pedagojik nesnelcilik anlayışını savunmak değildir. Bu yaklaşım, bugün bile çoğunlukla bu temel prensibin gerçekleştirilmesini zorlaştırıyor. Bu sorunun aşılması, okulumuzun demokratikleşmesi ve diğer gelişmeler birinci derecede zorunluluk haline geliyor. Yani nesnellik, esasen maskelenmiş ve kamufle edilmiş bir tepkidir...

Eğitim ve öğretimle ilgili bu hedefler sayesinde geleceğin komünist devletini oluşturmak amaçlanıyor. Bu doğrultuda konu esaslı, siyasi olarak tasarlanmış ders kitabı bilgisi en güçlü bir şekilde, didaktik, metodolojik bağlar kurularak vurgulanıyor. Bununla beraber çocuğun psikolojik gelişim şartlarını hiç dikkate almayan doktriner bir metoda başvuruluyor. Sovyet bölgesinin öğretim planının her yaklaşımı orada anlamlı olarak “yönetmelik” yerine geçiyor. Devletin yönetmeliklerini uygulama yetkisine sahip olma, burada 5. Sınıftan itibaren, Marksizm ve Leninizm ideolojileri tarafından ortaya konulan olguların, bu olguların birbirleriyle olan bağlantısının ve yorumlarının kusursuz ve sistematik yapıda çocuklara aktarılması gerektiği anlamına gelmektedir. Tarih dersinin salt sisteme bağlı niteliği burada çok sık tekrarlanan “köleci toplum”, “sınıf savaşları”. “sömürme” ve “isyan” kelimeleri ile işlenmektedir.

Sovyetler bölgesi literatürü gözden geçirildiğinde korkunç bir şekilde tek taraflı bir dünya görüşüne dayandırıldığı görülür. Burada bir ideolojiden kaynaklanan kapalı bir düşünce döngüsü mantığı geliyor ve bu düşünce fanatik bir şekilde savunuluyor. Sovyetler bölgesi üniversitelerinde, tarih derslerinin öğretim planında derslerin üçte birinde Marksist - Leninist düşünce sisteminin aktarıldığı alıştırma ve Sorular Sovyet Rusya modeli olarak düzenlendi!

1946 yılında çıkarılan „Alman Okullarının Demokratikleştirilmesi Kanunu“ Sovyetlerin elinde bulunan bölgede 1959 yılına kadar okul sisteminin yapılandırılması ve düzenlenmesinde temel kanun olma özelliğini devam ettirmiştir. Daha sonra bu kanunun yerini „Okul Sisteminin Sosyalist Gelişimi Kanunu“ aldı. Ancak katı bir doktrine sahip olan bu kanunun kesinlikle hafifletilmesi gerekiyordu. Şimdiye kadarki tarih dersinin metodunun da boşa çıktığı açıkça fark ediliyordu. Stalin devrine özgü “öğrenme okulundan” uzak duruluyordu; öğretmenler „aktivite ve serbest çalışmaya dayanan ileri ders tekniklerini“ kullanmakla sorumlu tutulmuşlardı. Şimdi politeknik eğitim ve öğretim, dersin en önemli özelliği olarak vurgulanıyor ve gerçeğe uygun olması talep ediliyordu. Bu şekilde, eğitim ve öğretim arasındaki sıkı ilişki, verimli çalışma ve “sosyalist yapının” deneyimi anlamına geliyordu. Böylece tarih derslerinin daha güçlü bir şekilde „psikolojik açıdan değerlendirilmesi“ ve „somutlaştırılması“ uğraşı veriliyordu. Ama tarih dersi, komünist ideolojinin hedefleri doğrultusunda „sistemik“ ve „bilimsel“ aktarımın yapıldığı ana dal olarak kaldı. Bu hedefte, Almanya'nın, Sovyetler tarafından alınan ve hükmedilen bölgesinde yeni bir komünist toplumu yaratmak, devlet yapısını oluşturup korumak dışında bu toplumu ve devlet şeklini dünyada da başarıyla tanıtmaya hedef olarak belirlenmiştir.

Bu hedef, okullarda Sovyetlerce belirlenen tarih dersleri ve genel öğretim çalışmalarında da daha güçlü bir şekilde ağırlık kazandı. Adolf Hitler'in döneminde olduğu gibi, insanları her yönden etkileyerek şekillendirmeyi amaçladı.

Özetle: Hitler rejiminin çökmesinden ve Almanya'nın tam bir yenilgiye uğramasından sonra anavatanımızın Sovyetler tarafından işgal edilen bölgelerinde nasyonal sosyalist tarih ideolojisi komünistler tarafından ortadan kaldırıldı. Komünistler her şeyden önce ekonomiyi, insanlık topluluğunun ideolojik üst yapısını, materyalist alt yapısını ve diyalektiği öğretim ile karakterize ediyordu. Sınıf çatışmalarıyla belirlenen ve bilimsel olarak onun everesinde planlanabilir ve tarihin hızlandırılabilir özellikteki ilerlemesi neticesinde proletaryanın diktatörlüğünden sınıfsız topluma geçilmesi amaçlanmaktadır.

Marksizm'in, Leninist-Stalinist gelişimi çerçevesinde Sovyet Rusya, ilk defa bir ülkede “sosyalizmin” inşasının gerçekleştirilmesi durumunda barışsever çalışanlar bir vatana sahip olacaklardı. Sovyet emperyalist imparatorluk tarihi ve siyaseti, sınıfsız, sosyalist ve özgür bir dünya birliğini gerçekleştirmek için diğer Sovyet halklarının tarihsel hareketinden de farklı bir yaklaşım ortaya koyuyordu.

Böylece, 1933-1945 tarihleri arasında alman okullarındaki tarih dersini şekillendiren Nasyonal Sosyalist totaliter diktatörlük, doğu ve orta Almanya'da başka bir ideoloji tarafından ortadan kaldırıldı. Gerçi bu ideolojinin de, başka etkileri vardı. Bütün insani olay ve olguların salt ırka dayandırılması anlayışının yerine mutlak ekonomi anlayışının belirleyici olduğunu savunan bir anlayışı oturtarak farklı bir yöntem olmayan totaliterlikten vazgeçmiyordu:

- Sistemin mutlak ve bütün gücüyle,
- İnsan kişiliğini ve onurunu hor görmesi,
- Hukuk devleti düzenini ortadan kaldırması ve emperyalist iradenin kendi ideolojisini, ve yönetim şeklini bütün halklar üzerinde kabul ettirmesi.

Batı Almanya ile taban tabana zıt gelişen bu gelişmeyle birlikte, Almanya'nın tarih bilincinde vahim bir bölünme meydana geldi. Sonuçları ise halen kestirilemiyor. Bu anlamda dikkat edilmesi gereken husus, meydana gelen bu bölünmenin salt reddetme ve karşılıklı çatışmayla ortadan kaldırılamayacağıdır. Bizim (batı almanlar) şu anki durumumuz üzerine yeniden düşünceler üretilerek tartışmalar ve incelemeler gerçekleştiriliyor. "Bir rakip tarafından kontrol edilmek her vakit bir şanstır." (L.Dehio)

1945 Tarihinden İtibaren Batı Almanya'da Tarih Derslerinin Gelişimi

1. Geleneğin Aşılması

Anavatanımızın bir parçası olan Batı Almanya'daki okullarımızda tarih dersinin gelişimi, geçici yapı ve devlet düzeninin hâkim olduğu "Almanya Federal Cumhuriyeti"nde nasıl gerçekleştirildi?

Burada da öğretmenler yenilginin şokuyla karşılaştılar. Tarihe karşı olan tutumları başka bir büyük hata şeklinde yenilendi bu yeni anlayış ayrımcılık şeklinde "Nazilerden arındırma" ve "yeniden eğitim" anlayışı ile temellendirildi. Bunun arka planında kısmen emirlere kısmen de gönüllü olma durumu vardı. Birinci bölümde işaret edilen düşünce ve anlayışlar hesaba katılmadan gerçekleştirilen mutlaklaştırma, tarihi bakışın totaliter değer ve hakikat iddiasıyla, önceden oluşturulan doktrini yok sayarak, politik kararlardan tarihsel yaşamın tüm alanlarına kadar inanılmaz bir tahrifat yaparak farklı bir anlayış ortaya koydular.

Görüldüğü gibi bu tarih anlayışını sadece Hitler dönemine fatura etmek yanlış olur. Güçlü bir hanedan tarafından benimsenen tarih anlayışının yazımı yüzyıllarca

süren kötü durum üzerinden gelişti. Bu tarih yazımı, sadece küçük devletlere bölünmüş Alman tarihinin berbat durumuyla uyum göstermekteydi. Hanedanın anlayışına uygun olarak belirlenmiş “Prusya’dan Önce” tarih anlayışını hedef alan hiciv (eleştiri), 1866 yılında Wilhelm Raabe tarafından “Abu Telfan” adlı eserinin 13 bölümünde yazılmıştır. İkinci krallığın yüceltilmesi geleneği Kayser ve imparatorluk tarihinde sürekli var olmuştur. Hanedanın her anının gazetelerde ve resimli dergilerde ortaya konulduğu bugün de birçok açıdan etkisini sürdürmektedir.

Nasyonal sosyalizm bu anlayışı özel bir biçimde geliştirdi. Düşüncesiz bir şekilde hedefine ulaşmaya çalışırken, kendi düşüncelerini Almanların, resmi ideolojisi olarak “Weltanschauung” ilan edip propaganda yaptılar. Böylece o zamana kadar kesintiye uğramayan, uğursuz tarih öğretiminin gücünü daha da arttırdılar.

Batılı demokratik ya da doğulu totaliter tarih mitlerinin düzeltilmesiyle bu uğursuz tarih sorunun üstesinden gelinemez. Tarihi anlayışımızın katı bir yenilenmeye ihtiyacı vardır ve bu yenilenme üç bakış açısında aranmalıdır. Modern ve objektif tarih dersi de temel hak talebimiz olarak kavranmalıdır:

- Dünya tarihi ve evrensel tarihin yayılması,
- Düşüncenin geri dönüşü,
- Ayrıca yeni ahlaki sorumluluk ve vatandaşlık sorumluluğu.

2. Dünyaya Açılma ve Evrensel Tarih

Nasyonalistlerin şimdiye kadar devam eden kısıtlama ve yanlış açıklamalarına sırtımızı dönmeliyiz. Global düşünme, bizi tüm halkların bütünleşmesinin gerektiği, toplumların hak ettiği değerde yüceltilmesi için çaba gösterilmesi gereken açık ve evrensel bir dünya görüşüne muhtaç ediyor. Bu, artık biz merkezdeyiz ve halkımız her şeydir, manasına gelmiyor. Bilakis biz ve halkımız sadece bir hücre, insanlığın büyük hayat ağacında bir yaprağız. Bizim varlığımız, kaderimiz genel insanlığın gelişiminin ve çabasının hikâyesidir. Acılarımız bizim hisselerimizdir, işlerimiz ise aidatlarımızdır.

Dünya tarihini Alman tarihinin devamı olarak kabullenmek söz konusu değildir. Bu anlamda ders konularının arttırılmasının bir faydası yoktur. İlkokullarımızda tarih dersi saatlerinin arttırılması mümkün olmayan bir taleptir. Buna karşın, yeni bir toplu bakış, yeni bir düzenleme, yeni bir görüşe ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar öğretilen birçok şey, bu bağlamda başka türlü vurgulanmalıdır. Öğretilen şeylerin bazıları temelsiz görülürken bazıları da yeni bir anlam kazanmaktadır. Elbette büyük bir zihniyet

değişikliğine ihtiyaç vardır. Bugüne kadar okullarda işlenen tarih kitaplarımızın da değiştirilmesi talep ediliyor. Ancak bu talep uzun zamandan beridir hiç bir şekilde gerçekleştirilemedi.

Tarih dersinin değiştirilmesi gerekliliğinin yanında gerçek evrensel tarih anlayışına dayanan bir alan çerçevesinde genişletilmesi gerekliliği de önümüzde durmaktadır. Tarihsel hayat ve varoluş, bugüne kadar görüldüğünden çok daha geniş bir çerçeveye sahiptir; sadece siyasi ve askeri olayları kapsamamakta aynı zamanda insanlığın tüm varlık alanıyla da ilişkisi bulunmaktadır.

Nitekim sayfa 14 te geçen UNO istatistiğinde işaret edildiği üzere, insanların yüzde 80'i açlık sınırının altında veya asgari geçim sınırında yaşıyor. Onlar aç kalıyor, donuyor, çalışıyor, üretiyor, doğuruyor, sıkıntı çekiyor ve ölüyorlar, Üstelik önemli olan şeylerin, tarihimizde kalıcı olan olayların, tüm insanlık için kıymetli olan şeylerin onlar açısından bir önemi de yok. Günöbirlik yaşayan ve zorbela kendini koruyabilen yoksul adam, başka ne yapabilir ki? Halkların içindeki bu yoksul adamın tarihini yazmaya ve bunu insanlığın yeryüzündeki varlığının gerçek içeriği olarak öğretmeye ne zaman cesaret edeceğiz?

Bu, çoğu anlamsızlaşan diğeri bir kısmı daha bir belirginleşmeye başlayan ölçütlerin doğru olan açıklamasıdır. Hanedanların bazı tartışmaları bu anlamda değersizleşiyor. Sınırlar üzerinde, miras konusunda ve ilgili alanlarda düşmanlıklar ve kardeş kavgaları meydana geliyor. Bu durumda insani tecrübe örneklerine gerek duyuluyor. Sevgi, sadakat, fedakârlık, çalışkanlık, işine karşı özveri, tarla sürme, tohum ekme, işin üstesinden gelme ve çocuk eğitimi vb. şeyler değer kazanıyor. Bunlar, gerçekten hayatı kolaylaştıran, yücelten kültürel başarıları oluşturuyor.

Diftersin “ Bunten Stein- Rengârenk Taş” adlı eserinin önsözünde kaydettiği ifadeler de burada yeni bir anlam kazanıyor. Biz insan soyunun ulaşabileceği ve iyi yönetileceği en saf kanunlara ulaşmak için çaba gösteriyoruz. Böylece Tarih, tarih öncesi dönemdeki ilkel deneyimler, ilkel buluşlardan Kuzey Afrika, Ön Asya, Hindistan, Çin, Akdeniz havzasındaki farklı kültürlerden Avrupa ve Amerika'ya kadar, modern yapılarımız ve makinalarımızın etkileriyle, çağdaş zamanda iç içe geçen, sorumluluk üstlenen, yapının bir parçası olmuş değerleri kabul eden, oluşturan ve aktaran gerçek bir genel bakış anlamına gelmektedir.

Tarih, artık doğrusal bir kurgu değildir: ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ ve artık tarih sahnesinde olmayan birinci, ikinci ve üçüncü imparatorluk, vb. artık siyasi silsilenin basit bir bağlantısı gibi değildir, bilakis birçok deneyim ve disiplinden örülmüş saç örgüsü gibidir. Bu örgü, “tarihin” bütün türlerini kapsıyor: politik tarih, ekonomi tarihi, hukuk ve anayasa tarihi, gelenek tarihi, sanat tarihi, din ve düşünce tarihi, edebiyat tarihi gibi.

1945 Yılından İtibaren Batı Almanya’mızdaki Okullarda Tarih Dersinin Gelişiminde Dört Dönüm Noktası

Almanya’nın yıkılışından sonra, ilk yoklamanın yapılmasından itibaren tarih dersi Federal Cumhuriyet’in okullarında önemli bir aydınlatma işlevi gördü ve gelişime katkıda bulundu. Bu gelişimi dört dönüm noktası belirlemektedir.

İlk dönüm noktası 17 Aralık 1953 tarihli “tarih dersi bilgileri”¹⁰ adlı kültür bakanlığı konferansında alınan tavsiye kararları idi. Yaşam dünyamızın altüst olmasının ardından ilk olarak tarih dersinin hedefleri ve ödevler formüle edildi. Beş ve altıncı sınıfta tarih dersine giriş mahiyetinde bir ders tahsisinin yapılmasına karar verildi. Yedinci sınıftan itibaren gerçek tarih dersi için “Yönlendirme” (Hinführung) alanı oluşturuldu. İlkokuldan başlanarak daha üst okulların üst sınıflarına kadar belirli sorumluluk ilkeleri benimsenmesine karar verildi. Bu yaklaşım, kötü ders kitabı aktarımlarından yüz çevirme, eksiklikler karşısında cesaretli olma, ağırlık noktalarını oturtma veya kuvvetli ve somut olarak ilgilenilen gruplar, uygulamalı öğrenme anlamına geliyor.

İkinci dönüm noktası ise 1955 yılında Wilhelm Hansen tarafından yayınlanan “ilkokul ders alanları psikolojisi” (Psychologie der Unterrichtsfächer der Volksschule) adlı yazı dizisi (Verlag Kösel, München), ve Heinrich Roth’un eseri olan “Çocuk ve Tarih” (Kind und Geschichte) çalışmasının yayınlanmasıdır. Bu yayını, Waltraut Küpper’in buna paralel sayılabilecek araştırması olan “tarih dersinin psikolojisi” (Zur Psychologie des Geschichtsunterrichts) takip etti. Roth’un çalışmasında ilkokullarda tarih dersinin can alıcı psikolojik temeli ortaya konuldu. Bu psikolojik temel kısaca şöyle özetlenebilir:

¹⁰ Ekte kısmen anlatım s. 313.

- a) Her dönemin kendine has bir tarih anlayışı vardır. Tarih dersi birçok defa vurgulamayı düşündüğümüz gibi bir gelişim içerisinde olmamıştır. Aksine tarih şimdiye kadarki olgunlaşmış düşüncelerden geliştirilen bir didaktik ve bir yöntemdir. Çocuğun tarihle karşılaşmaması çocuğun gelişimini tamamlamadığı anlamına gelir. Çoğu zaman normal bir şekilde ve kendiliğinden gerçekleşen, muhtemelen 3 sınıfın sonunda, çocuğun gerçek değişiminin gerçekleşmesi ile birlikte belli bir plan çerçevesinde başlıyor. Genellikle tarih derslerimizi, tam soyutlanmış ve sistematize edilmiş bir model karakterize ediyor.
- b) Çocuğun tarih anlayışının, olgunlaşması ve gelişmesi çocuğa sunduğumuz uyarılara bağlıdır. Çocuğun tarih ile karşılaşması için bir çaba sarf etmezsek, çocuktan bir tarih anlayışına sahip olmasını talep etmemiz de anlamsız olur. Bu şekilde Roth, çocuğun uygun evrede tarihle karşılaşmasının gerektiği sonucuna varmaktadır. Ayrıca tarihin uygun evrede hazmedilmesini, temel, somut ve bir yaşam biçimi şeklinde gerçekleştirilmesini de istiyor. İlkokulda tarih dersinin hedefi, seviyeye uygun ve kapsayıcı bir şekilde “tarihi göz önünde canlandırmayı sağlamaktır. Roth kitabının sonunda ayrıca önemli metodolojik tavsiyelerde de bulunuyor.

Üçüncü önemli dönüm noktası, bu doğrultuda yeni eğitim planlarının oluşturulmuş olmasıdır. Federal cumhuriyetimizin eyaletlerinde uygulanan yönetmelikler arasında Niedersachsen ve Hessen’in eyaletlerinin yeri öncelikli olarak vurgulanmalıdır. Her şeyden önce giriş ve temel ilkeler bölümünde ders, resmi olarak zorunlu, ilkokul çalışmalarımızın hedefi ve görevi olarak görülüyor. İlkokula has eğitim yaklaşımı, tarih dersinin psikolojik ilkelerine ve çocuk gelişiminin aşamalarının yapılanmasına göre formüle ediliyor. Bu yönetmeliklerde, bilimsel sistemlerden, konuların yazdırılmasından, bilginin öğretiminin daha önceden basit bir şekilde yapılan taklitlerden yüz çevrildiği görülüyor; Bu yönetmelikler, uygulamalı öğrenme, grup oluşturma, doğrudan doğruya kalıcı davranışı oluşturma amacıyla düzenlemeler yapıyor. Bununla birlikte, ülkenin yapısını ve sınırlarını her bakımdan güçlü bir formasyonda verme hedefiyle konunun kavranması sağlanmaya çalışılıyor.

Tarih öğretmeni – sadece ilkokulda değil aynı zamanda daha ileri düzeydeki ve yüksekokullardaki öğretmen – doğrudan yönetmeliklerimiz tarafından pedagojik faaliyet kuralları çerçevesinde ortaya konulan, istedik genel geçer uygulamaları derinleştirmelidir. Bu sayede öğretmenler açısından takip edilen çalışmaya dair

tavsiyeler anlamlı hale gelir. Bu şekilde bir sınırlamanın varlığını anlamak da mümkündür.

Batı Almanya okullarındaki tarih dersinin gelişiminde dördüncü dönüm noktasını bazı eyaletlerin okullarında (Schleswig – Holstein, Hamburg, Bremen, Berlin Niedersachsen, Hessen ve Nordrheinwestfallen) dokuzuncu sınıfa olan ilginin öğrenciler arasında yaygınlaşması ve bu sınıfa yapılan kayıtların artmasıdır. Bu gelişme, eğitim sayesinde merkez ve köy topluluklarının ülke ile entegrasyonunu sağlamaktadır. Bununla beraber özellikle önemli olan husus, mecburi öğrenimin azaltılması ile folklorumuzun olgunlaşma aşaması ve gelişiminin saptanması, kapsayıcı ve daha derinlere ulaşan düşünceyle dolu tarih dersinin anlam kazanmasıdır.¹¹ Burada tarih dersinin önemli savunucuları olarak, müstesna, gençlere özgü bir tarzı, öğrencinin toplu olarak ve yalnız yönetim denemesini, doğru kurgulanmış ve yapılandırılmış sosyal ve toplum bilgilerini önemli hale getirebilmek hedefleniyor.

Özet

Federal cumhuriyet okullarında tarih dersinin gelişimi tersine dönen bir anlayış olarak Almanya'nın Sovyetler tarafından işgal edilen bölümünde sona erdi. Bu anlayışın ortadan kaldırılması, ilkokulların kendine has çalışmaları, dersin psikolojik temellendirmesi ve onun uygun evreler halinde tasarlanması şeklinde açıklanmaktadır.

Bu durum dört dönüm noktası ile nitelendirilmektedir:

1. 1953 yılında gerçekleştirilen Kültür Bakanlığı konferansında alınan tavsiye kararlar,
2. Roth'un araştırmaları "Çocuk ve Tarih" (Kind und Geschichte, 1955),
3. Bazı eyalet bakanlıklarının yeni yönetmelik ve öğretim planları,
4. Okulun dokuzuncu sınıfına yapılan kayıtlar.

¹¹ H. Roth'un, "Çocuk ve Tarih" ve "reform ve restorasyon arasında Genç ve okul" eserlerine bakınız.